

*19e jaargang
nummer 4
april 1983*

*DAAD
EN
GEDACHTE*

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307695

K E N M E R K T D E S P A A N S E P O L I T I E K Z I C H

W E R K E L I J K D O O R T E G E N S T R I J D I G H E I D ?

In Spanje verwierf bij de jongste verkiezingen de (sociaal-demokratische) PSOE de volstrekte meerderheid. Sindsdien wordt het land geregeerd door een kabinet onder leiding van Filipe Conzalez. 't Beleid van deze regering verschilt heel duidelijk van 't beleid dat door de voorafgaande kabinetten onder Adolfo Suarez en Calvo Sotelo werd gevoerd. Hun politiek was er op gericht de ontwikkeling naar een modern-kapitalistische samenleving zoveel mogelijk af te remmen, teneinde de behoudende elementen in hun centrum-demokratische partij zo min mogelijk voor het hoofd te stoten. Aan dat krampachtige, tot mislukking gedoemde streven is hun partij te gronde gegaan nadat zij zelf plaats hadden moeten maken voor de man die er zowel vóór als na de verkiezingen ondubbelzinnig blijk van gaf zijn regeringsdaden te willen afstemmen op de behoeften en belangen van het kapitaal.

De 'modernisering van Spanje' die Conzalez in het vooruitzicht stelde moest hoofdzakelijk worden verstaan als een modernisering van het economisch leven en van al hetgeen daarmee direkt verband hield. Voor zover het verleden en ook het jongste verleden de ontplooiing van het bedrijfsleven had belemmerd, moest dat verleden worden opgeruimd. Maar die opruiming zou wel met de nodige behoedzaamheid dienen te geschieden. In tegenstelling tot Suarez en Sotelo, die uit voorzichtigheid nooit meer dan de s c h i j n van hervormingsgezindheid op zich laadden, is Conzalez voorzichtig uit op werkelijke hervormingen, maar geenszins op een totale verandering van de Spaanse maatschappij. Hij wil de baan vrijmaken voor haar ontwikkeling, maar hij wil haar ontwikkeling niet in andere banen leiden.

In het door Conzalez en zijn ministers van de PSOE geregeerde Spanje wordt nog altijd 'recht' gesproken door rechters die in het Franco-tijdperk zijn benoemd. Zij passen daarbij wetten toe, die nog uit de franquistische periode stammen, de z.g. 'interne wetten' die de praktijk en de bevoegdheden van de rechterlijke macht regelen, alsmede de bevoegdheden van het gehele justitiële apparaat. Evenals in de legertop treft men in dat justitiële apparaat en bij de politie nog heel wat aanhangers van wijlen

Franco aan. Men vindt ze ook onder de oudere en hogere ambtenaren 1). Ook in het Spanje van Conzalez hanteren politie en justitie nog maar al te dikwijls fascistische methoden.

Het Spaanse weekblad *Interviú* brengt niet alleen tal van pagina's met vrouwelijk naakt, het onthult ook de naakte waarheid omtrent de vele franquistische resten in de Spaanse maatschappij van nu in serieuze bijdragen van bekwame journalisten. Eén daarvan is Xavier Vinader, die op een gegeven ogenblik de aandacht vestigde op enkele typisch franquistische politie-funktionarissen. Toen deze kort daarop om het leven kwamen bij aanslagen van de Baskische bevrijdingsbeweging ETA, werd Vinader aangeklaagd wegens 'uitlokking tot moord'. Hoewel hem in feite niets van dien aard ten laste kon worden gelegd en ondanks het feit dat de huidige Spaanse grondwet nadrukkelijk de vrijheid van meningsuiting garandeert, werd hij niettemin veroordeeld tot 7 jaar gevangenisstraf.

Op het moment dat dit vonnis werd uitgesproken vertoefde Xavier Vinader in opdracht van zijn blad in Londen. Hij is zo wijs geweest om niet naar Spanje terug te keren. Tijdens een wandeling in het Londense Regentspark sprak hij met Nederlandse televisieverslaggevers 2). Deze vroegen hem ietwat verwonderd, of de Spaanse 'socialisten' dan de vrijheid van meningsuiting niet verdedigden.

Xavier Vinader: "De Spaanse socialisten waren solidair met de vertegenwoordigers van de democratische pers zolang ze nog niet aan de regering waren. Daarna niet meer, omdat ze de konfrontatie met de rechterlijke macht zochten te vermijden. Het mijden van dergelijke konfrontaties én het land veranderen gaat echter niet samen en dat is de grote tegenstrijdigheid van de Spaanse politiek."

In 't bewuste vraaggesprek verklaarde Vinader ook, dat de Spaanse socialisten wat dat betreft vele oprechte democraten en anti-fascisten ernstig hadden teleurgesteld. Vinader ziet blijkbaar niet dat de Spaanse 'socialisten' sociaal-democraten zijn, die - zoals alle sociaal-democraten, of ze van reformistische, van bolsjewistische of van pragmatische signatuur zijn - zich binnen het raam van de burgerlijke democratie bewegen en als voortrekkers van het moderne kapitalisme handelen. Hij verwachtte kennelijk van hen dingen, die men niet van hen verwachten kón. Hij schijnt bovendien te menen, dat via de politiek 'het land veranderd' kan worden en hij ziet niet, dat de 'verandering van het land' het aanzijn geeft aan een bepaalde politiek, noch dat veranderingen in de juridische en politieke bovenbouw van een samenleving zich nu eenmaal pas voltrekken nádat veranderingen in de economische onderbouw hebben plaats gevonden. Voor zover het huidige Spanje tegenstrijdigheden vertoont, zijn het geen tegenstrijdigheden die de Spaanse politiek kenmerken, dan wel tegenstrijdigheden die de Spaanse maatschappelijke ontwikkeling, zo goed als alle maatschappelijke ontwikkeling aankleven

1) In februari j.l. hebben deze hogere ambtenaren gestaakt tegen de regering Conzalez uit verzet tegen haar pogingen enig begin te maken met een hervorming van de bureaucratie. Aldus een bericht in de *Times* van 16-2-'83.

2) Hun programma werd op 16 maart j.l. uitgezonden op Nederl. 1.

Dat dit soort tegenstrijdigheden in Spanje wat scherper op de voorgrond treden dan elders is een gevolg hiervan, dat de geboorte van de burgerlijke samenleving in Spanje veel later heeft plaats gevonden dan waar ook in West-Europa. De burgerlijke verhoudingen zijn er van jonge datum, noch nauwelijks tot volle wasdom gekomen, belemmerd als zij gedurende vele jaren werden door de franquistische diktatuur. Dat de resten van dat franquisme nog immer zichtbaar zijn is niet in tegenspraak met de modern-kapitalistische ontwikkeling van Spanje, maar is van die moderne ontwikkeling de typisch Spaanse bijzondere eigenaardigheid.

=====

K O M M E N T A A R B I J E E N " H E R D E N K I N G "

Tijdens Marx' leven heeft de burgerlijke pers hem niet veel woorden waardig gekeurd. Zijn dood op 14 maart 1883 is ook door het krantenlezend publiek vrijwel onopgemerkt gebleven. Een halve eeuw later was er, tengevolge van diverse omstandigheden, een aanzienlijke verandering ingetreden, maar de woorden die toen werden gesproken en geschreven steken niettemin nog maar zéér armzalig af bij de springvloed van gesproken en geschreven beschouwingen die ter gelegenheid van zijn honderdste sterfdag over ons zijn uitgestort. In 1933 was er naast het geduldige papier alleen nog maar de radio. Nu we bovendien met de televisie 'verrijkt' zijn hebben we het óók nog met filmbeelden moeten stellen. Maar zo het aantal herdenkingen en herdenkingsstukken sinds 1933 al op een werkelijk verbijsterende manier is toegenomen, de inhoudelijke betekenis daarvan is op bijkans even verbijsterende wijze afgenomen. Hij die herdacht werd, placht op "*het omslaan van de kwantiteit in de kwaliteit*" te wijzen. In de afgelopen maand maart is in de media van het omgekeerde sprake geweest. Voor zover er een halve eeuw geleden nog enige kwaliteit betracht werd, was die thans praktisch verdwenen om plaats te maken voor de kwantiteit.

Natuurlijk hebben wij niet alles onder ogen gehad en vanzelfsprekend zijn er uitzonderingen. Maar wij kennen het soort schier misselijk makende Marx-beschouwingen waaraan men zich in het zogenaamde Oostblok, in China of in Cuba te buiten pleegt te gaan. En als wij zelfs in kwaliteitskranten de ongelooflijkste onbenulligheden en de wonderlijkste onjuistheden hebben kunnen aantreffen, dan achten wij het bovenstaande oordeel in ieder opzicht gerechtvaardigd.

De gunstigste uitzondering die wij in Nederlandse dagbladen tegenkwamen stond merkwaardigerwijze in de *beursrubriek* van *Het Parool* en zij is het waard om hier volledig te worden geciteerd:

"Veertien maart was het honderd jaar geleden, dat de toen 65-jarige Karl Marx overleed. De media hebben deze herdenkingsdag niet onbenut voorbij laten gaan en al naar gelang hun opstelling in het maatschappelijk verkeer hebben zij Marx op zijn sterfdag herdacht als schuldenmakende dronkelap, als grootste denker aller tijden of als iets ergens daar tussenin. Ziektes en sterfgevallen in Marx' familie kwamen in menige beschouwing ook goed

uit de verf. Het is te betreuren dat niet dieper gespit werd in het werk dat door Marx als econoom werd geschreven. Juist in deze tijd van economische crisis zou het uiterst actueel geweest zijn er op te wijzen, dat Marx al omstreeks 1845 tot de conclusie was gekomen dat onze voor winst producerende maatschappij tot economische crises leidt, die steeds terugkeren en steeds dreigender het bestaan van de maatschappij in gevaar brengen en dat om deze crisis te overwinnen nieuwe en kolossalere crises worden voorbereid.

Het veroveren van nieuwe markten, het grondiger uitbuiten van oude, het toepassen van efficiëntere produktiemethoden, monetair-goocheltrucs, besnoeien van inkomsten etc., het zijn allemaal geneesmiddeltjes met een korte uitwerkingsduur, die de economie op de duur steeds verder in het slop voeren. Het zou interessant geweest zijn ter gelegenheid van Marx' sterfdag daar een deskundige boom over op te zetten met economen en politici, maar kennelijk is de animo ervoor afwezig hoewel het toch om een thema gaat dat machtig interessante aspecten heeft.

Dat geen interesse bestond om aan een andere conclusie van de bekende econoom aandacht te wijden, is overigens wel begrijpelijk. De maatschappelijke omstandigheden bepalen, volgens Marx, iemands denken, wat onder andere betekent dat individuen of groepen met royale inkomsten de maatschappij heel anders bezien dan mensen met een schrale portemonnee en andersom. Vooral voor politici, die tegengwoordig tot de nieuwe rijken behoren, zeker een onderwerp om liever te vermijden."

Ervan afgezien dat wij er niet naar streven met ekonomen en politici een boom op te zetten (en wel juist om de redenen die in de laatste alinea van het citaat worden aangeduid) worden met bovenstaande woorden ook onze opvattingen min of meer weergegeven. Ze vertolken ook ons oordeel over de zo kwistig geproduceerde herdenkingsstukken. We hebben er niets aan toe te voegen.

=====

W A N N E E R Z A L D E W O E D E U I T B A R S T E N ?

Het is inmiddels wel duidelijk geworden dat Marcel van Dam - over wie wij de vorige maal schreven - bepaald niet de enige is die ziet dat er wat broiet, niet de enige die konstateert dat de opgekropte woede over de onbeschaamde wijze waarop de bezitters materiële offers van de niet-bezitters vragen (zonder dat zij er zelf op achteruitgaan) zich hoe langer hoe meer opstapelt. Hij is niet de enige die begrijpt, dat de minstbedeelden en de armsten in onze samenleving het niet heel veel langer zullen pikken, dat juist zij worden gepakt en geplukt. Niet alleen Marcel van Dam is ervan overtuigd, dat zij die nog werken en het van dag tot dag toenemend aantal werklozen uit de arbeidende klasse in verzet zullen komen tegen de brutale aanval die op hen wordt ondernomen. Niet alleen hij weet dat grote massa's in onze maatschappij het water tot aan hun lippen hebben voelen stijgen.

Er zijn er hoe langer hoe meer die beseffen, dat de verbijstering en de haat zich even zeker een uitweg zullen zoeken als de stoom uit de almaar verhitte ketel.

"Ik begrijp niet", verklaarde onlangs een dergenen die uit hoofde van zijn functie maar al te goed weet hoe jonge én bejaarde arbeiders worden uitgeknepen, "ik begrijp niet", zei minister De Koning van sociale zaken, "dat er nog geen doden zijn gevallen en ik hou mijn hart vast voor wat komen gaat." Hij zou, zo komt het ons voor, misschien beter zijn cynische staatssekretaris De Graaf kunnen vast- of liever gezegd tegenhouden. Maar dat terzijde gelaten, zijn uitspraak karakteriseert de situatie waarin wij verkeren. Niemand weet wanneer, waar of hoe de grote knal zal komen, maar iedereen weet dat de stijgende wanhoop en de toenemende razernij tot iets dergelijks moet leiden.

Op vrijdag 18 maart - toevallig de dag waarop eens de Commune van Parijs werd uitgeroepen - zaten ze in het televisieprogramma van Sonja Barend ter weerszijden van haar en tegenover elkaar: de (PvdA) politicus Jos van Kemmenade en de uitkeringstrekkers die door middel van een advertentie andere uitkeringstrekkers had opgeroepen om gezamenlijk iets te ondernemen, om een d a a d te stellen die duidelijker dan woorden of papieren protesten zou aantonen hoe onhoudbaar voor de betrokkenen de toestand wel was geworden.

"Wat of het wordt weet ik nog niet precies en kan ik niet zeggen", zo sprak hij, "maar het wordt wel iets dat een enorme schok teweeg zal brengen. Ik heb op m'n advertentie ongelooflijk veel reacties gehad en dat betreft mensen die doordat ze tot wanhoop zijn gedreven tegelijkertijd vastbesloten zijn en die er geen misverstand over hebben laten bestaan, dat ze bereid zijn de volle verantwoordelijkheid voor hun daad te aanvaarden en er gevangenisstraf voor over hebben."

"Geweld?", vroeg de kennelijk uiterst bezorgde, bewogen en gespannen Sonja.

"Ook wij", zei de uitkeringstrekkers, "zijn geen geweldaanbidders maar er zijn situaties waarin ons mensen kennelijk niets anders overblijft."

Jos van Kemmenade bezwoer hem, dat met geweld géén maatschappelijke problemen worden opgelost.

"Als ik verdiende wat u verdient zou ik er misschien ook zo over denken en als u moest rond komen van dat waarvan wij moeten zien rond te komen zou u stellig net zo denken als ik."

"Ik begrijp dat u dat zegt", antwoordde Jos van Kemmenade, "maar desondanks blijf ik er bij, dat niet door middel van geweld maar door middel van soortgelijke akties als de arbeidersbeweging in het verleden heeft ondernomen het beleid moet worden omgebogen. Ik deel uw verontwaardiging over het beleid van deze regering; ik strijd met mijn fractiegenoten dagelijks voor een ándere politiek."

De uitkeringstrekkers: "En wat haalt het uit? Wat is het resultaat van al die woorden en paperassen? Begrijpt u niet dat voor mensen als wij, ja voor hoe langer hoe meer mensen, de politiek hoe langer hoe ongeloofwaardiger is geworden?"

Van Kemmenade: "Ik kan me dat voorstellen. Maar ik moet u geweld ont-raden omdat geweld altijd geweld oproept en van geweld juist de zwakken het slachtoffer zullen worden."

De uitkeringstrekkers kneep de lippen samen en hulde zich in zwijgen. Het was duidelijk dat hij al lang het stadium voorbij was waarop woorden,

woorden en nog eens woorden ook maar enige indruk op hem maakten.

"Als het tot geweld komt", zo luidde zijn enige reactie, "dan is in laatste instantie de overheid die al dit soort maatregelen doorvoert daarvoor de enige verantwoordelijke."

Dat waren zowel Sonja als Jos van Kemmenade met hem eens. "En dat is ook al door Marcel van Dam gezegd", merkte Sonja op.

"Ik zie het ook zo", aldus Van Kemmenade. "Marcel van Dam is echt de enige niet die het zo ziet. Je kunt er bijna niet meer om heen."

"Niemand die het niet aan den lijve ondervindt kent onze wanhoop en onze woede", zei de uitkeringstrekker. "Ik vraag me af of geweld nog te vermijden is. Ik ben er niet vóór, maar we zijn het punt genaderd en mogelijk ook al voorbij, waarop de woede-uitbarsting onvermijdelijk is geworden."

=====

I N D I S K U S S I E M E T E E N B R I T S E K A M E R A A D

O V E R D E P R A K T I J K E N D E T H E O R I E

In de zomer van 1978 publiceerde de groep 'Daad en Gedachte' een brochure over de arbeidersopstand van juni 1953 in Oost-Duitsland. Een Franse vertaling van dat geschrift werd een jaar later uitgegeven door de groep 'Echanges'. In februari j.l. verscheen in Londen een vertaling in het Engels. Maar aanleiding daarvan ontvingen wij een brief van een jonge Engelsman, die zich dankbaar toonde voor de in de tekst vervatte informatie, er echter geen geheim van maakte, dat hij het op een enkel punt niet met onze zienswijze eens was. Zijn brief en ons antwoord daarop zijn te lang om in hun geheel hier te worden afgedrukt. Wij publiceren de belangrijkste passages en wel om geen andere reden, dan dat zij het wezen van onze zienswijze raken en bovendien betrekking hebben op iets dat naar onze mening van het allergrootste belang is voor een goed begrip van de arbeidersstrijd.

+ +
+

SUTTON (Surrey), 11 maart 1983.

Beste ..., jullie brochure bevat een schat aan informatie... Er zijn vooral in Engeland weinig goede bronnen voor wat betreft de gebeurtenissen in Oost-Duitsland in 1953. Het was bijvoorbeeld nieuw voor mij dat de arbeiders overal in aktie waren en dat hun strijd niet beperkt bleef tot Oost-Berlijn. Ik ben het echter niet helemaal eens met jullie opvatting, dat het er in de klassenstrijd niet op aankomt wat of de arbeiders omtrent hun eigen optreden denken, maar dat het er om gaat wat of hun handelen betekent en dat overigens arbeiders zó handelen als zij gedwongen zijn te doen ... Zoals ik het zie, bestaat er een direkt verband tussen het optreden van de arbeiders en hun denken over dat optreden of over hun vroeger optreden of het optreden van kameraden. Hun handelen houdt ook verband met hun haat tegen de bestaande verhoudingen en hun verlangen naar volstrekke, autonome arbeidersmacht. Ik zie het zó, dat het kapitalisme er met vele, zo

niet alle (ideologische én materiële) middelen naar streeft ons te scheiden van onze klassegenoten, zowel in de persoonlijke sfeer als op wereldschaal; dat het er naar streeft ons te scheiden van de produktiekrachten; dat het ons de weg wil versperren naar inzicht in ons eigen leven; dat het een scheiding tot stand wil brengen tussen theorie en praktijk. En scheiding van theorie en praktijk betekent niets anders dan dat de praktijk tekortschiet, zowel kwalitatief als kwantitatief. Mijn opvatting is, dat de arbeiders in 1953, 1968 en 1970/71 de nederlaag hebben geleden doordat zij niet ten volle en in onvoldoend aantal beseften hoe radikaal zij tot op dat tijdstip al gehandeld hadden. In één woord, wat ik poog duidelijk te maken is dit, dat 't denken over ons handelen en over het handelen van onze kameraden en het denken over de werking van het kapitalisme en over de methoden waarvan het zich bedient (en dat en niets anders is te verstaan onder *t h e o r i e*), mits we daarbij 't oog op de praktijk gericht houden, alleen maar kan bijdragen ons optreden radikaler en effectiever te maken, zowel nu als in de toekomst... Waar het om gaat is dit, dat niet alleen de theorie in praktijk moet worden gebracht, maar dat ook de praktijk haar theoretische uitdrukking moet vinden... NEIL.

A....., 20 maart 1983.

Beste Neil, zo er in de geschiedenis al een verband kan worden aangetoond tussen 't denken van de mensen en hun doen, dat blijkt het veelal een volstrekt *v e r k e e r d* verband. Anders gezegd: voor zover de mensen zich voorstellingen maken omtrent de betekenis van hun handelen, zijn het doorgaans *o n j u i s t e* voorstellingen.

- De Parijse vrouwen, die op 5 oktober 1789 (dus na het uitbreken van de Franse revolutie) naar Versailles trokken om de daarheen gevluchte koning terug te halen, stelden zich voor, dat zij aldus 'de goede koning' zouden onttrekken aan en beschermen tegen 'de slechte invloed' van de feodale adel en van het hof. Zij hadden er niet het minste idee van, dat een op die manier beschermde en onder hun invloed en toezicht geplaatste koning, daarmee van hen afhankelijk werd en derhalve ophield een koning in de tot dan toe bestaande zin te zijn. Wat zij aanzagen voor een middel om de koning dichter bij het volk te brengen was in werkelijkheid de eerste stap naar de grootst-denkbare verwijdering tussen koning en volk, de eerste stap naar de afschaffing van het koningschap.

- En wat denk je van de toenmalige Franse revolutionairen in het algemeen? Zij meenden naar *vrijheid, gelijkheid en broederschap* te koersen, doch wat zij in werkelijkheid tot stand brachten was niet meer dan de bevrijding van de bourgeoisie en de gelijkheid voor de wet.

- Wat denk je van de Russische revolutionairen, die dachten dat ze bezig waren de arbeidersrevolutie door te voeren, maar die in werkelijkheid de weg baanden voor het staatskapitalisme, dat wil zeggen voor een burgerlijke samenleving met een andere heersende klasse dan de bourgeoisie?

Maar misschien heb je liever dat wij met Engelse voorbeelden komen aandragen? In dat geval wijzen we erop, dat een man als John Wycliffe, die wel de 'morgenster van de (Britse) kerkhervorming' wordt genoemd en lieden als Wat Tyler en de z.g. Lollards *m e e n d e n* dat zij naar 'het godsrijk op aarde' streefden, maar dat hun opstandige beweging in feite gericht was op de boerenbevrijding en agrarische hervorming.

Aan deze voorbeelden uit vroeger tijden kan een lange reeks voorbeelden uit onze tijd of uit onze eeuw worden toegevoegd, dus bepaald niet al-

leen de voorbeelden die in de brochure over Oost-Duitsland worden genoemd. Waarom, denk je, kwamen voor de 2e wereldoorlog de bedrijfsbezettingen in zwang? Soms omdat de arbeiders inbreuk wilden maken op de private eigendom die de basis van 't (westerse) kapitalisme vormt? Geen sprake van. Het wapen van de bedrijfsbezetting werd gehanteerd om de werving van onderkruipers onmogelijk te maken, die vooral in de jaren van de grote crisis maar al te graag de plaats van stakende klassegenoten wilden innemen. Na de 2e wereldoorlog werd bedrijfsbezetting toegepast om bedrijfssluiting en verkoop van het machinepark te voorkomen. Dát was het wat de arbeiders in hun hoofd hadden. Dat wat zij deden een veel wijdere strekking had dan wat zij beoogden, daarvan gaven ze zich niet of nauwelijks rekenschap...

Arbeiders theoretiseren niet, dat wil zeggen ze houden zich niet bezig met het trekken van algemene konklusies uit de bijzondere verschijnselen van de maatschappelijke ontwikkeling. En als we zeggen dat arbeiders dat niet doen, dan bedoelen we dat zij (de uitzonderingen daargelaten) het doorgaan niet doen en wel om de voor de hand liggende reden dat het uitbuitingsproces waaraan zij als arbeider onderworpen zijn hen praktisch beroofd van iedere mogelijkheid daartoe. Hun klasse-optreden vloeit daarom niet uit theoretische overwegingen voort maar uit praktische noodzaak...

Het is o.i. een foutieve opvatting, dat niet slechts (wat juist is) de praktijk haar theoretische uitdrukking vindt, doch dat omgekeerd ook de theorie in praktijk moet worden gebracht. Het laatste is niet alleen puur idealisme, maar komt bovendien neer op een misverstand omtrent de theorie. Men kan niet zonder meer, zonder onderwerp, zonder subjekt denken, men denkt altijd over iets. 't Gaat er niet om onze gedachten te verwezenlijken, het gaat er om dat onze gedachten overeenstemmen met de werkelijkheid. Het eerste, d.w.z. het streven de gedachten te verwezenlijken, is datgene wat men bedoelt als men het heeft over de opheffing van 'de scheiding tussen theorie en praktijk'. Maar die scheiding bestaat niet aangezien de theorie de veralgemening van de praktijk is. En zo de theorie (per ongeluk of om een andere reden) niet met de praktijk in overeenstemming is, dan kan die scheiding tussen theorie en praktijk maar op één wijze worden opgeheven, namelijk door de z.g. (niet kloppende) theorie te vervangen door een betere. Dat echter wordt meestal niet bedoeld als er gesproken wordt over het in overeenstemming brengen van praktijk en theorie. Men wil dan de praktijk aan de theorie aanpassen inplaats van omgekeerd...

De klassenstrijd wordt niet terwille van bepaalde opvattingen gestreden, maar ter behartiging van belangen. Het is een belangenbotsing waaruit hij ontstaat, niet de meningbotsing. Nederlagen doen zich voor, wanneer de belangen niet zwaar genoeg wegen of door een te gering aantal worden onderhouden of beseft. Overwinningen kunnen behaald worden ook zonder dat de zegevierende arbeiders de draagwijdte, d.w.z. het radikalisme van hun handelen hebben ingezien...

Ik denk dat je daar, waar je spreekt over het feit dat de arbeiders van de 'produktiekrachten' zijn gescheiden, bedoelt, dat ze gescheiden zijn van de produktiemiddelen. Wat je opmerkt over de scheiding in de persoonlijke sfeer (een scheiding tussen arbeiders en arbeiders) wij zien die niet. Er is in de kapitalistische maatschappij integendeel sprake van het omgekeerde: bij de massa-produktie worden tot dusver gescheiden producenten samengepakt, krijgen ze een gemeenschappelijk

lot en een eender dagelijks bestaan. Weliswaar werkt de automatisering gedeeltelijk in tegenovergestelde zin, maar die werking wordt door het ontstaan van andere soorten van industrie weer teniet gedaan.

Enfin, dat is een onderwerp apart, dat ons te ver zou voeren van de zaken, die je in je brief hebt aangesneden.

=====

OVER DE BEHEERSTE WREVEL IN BELGIE

Op maandag 28 februari j.l. bevatte het katholieke Belgische dagblad *De Standaard* een opmerkelijk hoofdartikel dat gewijd was aan de gekombineerde betoging van het Algemeen en het Christelijk Belgische vakverbond die de voorafgaande zaterdag op opvallend ordelijke wijze te Brussel was gehouden. In het bewuste stuk werd allereerst - en volkomen terecht - geconstateerd, dat de massabetoging van de twee grote vakcentralen niet voor verrassingen had gezorgd. Inderdaad. Niemand had iets anders verwacht dan een demonstratie die getuigde van perfecte discipline en met toespraken die ook de krant van de katholieke Vlaamse patroons "rustig en beheerst" noemde.

Dat *De Standaard* vervolgens opmerkte, dat de vakbonden deze betoging *m o e s t e n* houden, getuigde van een goed inzicht in de werkelijke positie van deze organisaties in de burgerlijke samenleving, een inzicht dat men overigens in ondernemerskringen wel vaker aantreft. Ze moesten, zo betoogde het genoemde blad, het hoofd bieden aan twee uitdagingen: de blijvende groei van de werkloosheid en de nadering van de sociale verkiezingen (van gedelegeerden). "Vandaar de beslissing om op straat te komen. De militanten wilden het zo en de leiders hebben daarop moeten inspelen." Met andere woorden: de betoging te Brussel is alleen maar gehouden onder druk van de achterban en dat kan slechts betekenen dat de vakbewegingstop haar georganiseerd heeft om die druk van de ketel weg te nemen, dat wil zeggen om de arbeiders stoom te laten afblazen en meer niet.

Voor de regering, zo schreef *De Standaard* terecht, leverde de betoging geen onmiddellijk gevaar op. Het was, zo heette het, geen demonstratie die een revolutionaire situatie aankondigde of inluidde. Absoluut niet, zo voegen wij er aan toe, het was een demonstratie die georganiseerd werd om zo mogelijk een dergelijke situatie te voorkomen.

"De wrevel van de werknemers om het voortduren van de versobering is begrijpelijk. Maar het heeft geen zin en geen nut die wrevel te doen omslaan in alles vernielende woede", aldus het Belgische blad. Geen zin en geen nut voor wie? Voor de heersende klasse uiteraard. Dat is de reden dat de wrevel beheerst moest worden, dat wil zeggen in banen geleid die beslist niet buiten de grenzen van de burgerlijke maatschappij zouden voeren. Aangezien het doel bereikt werd spraken de vakbondsleiders van een succes.

Inmiddels zijn de versoberingen in België doorgewoond doorgedaan. De regering Martens heeft nieuwe volmachten gevraagd en gekregen. Misschien zal de 'wrevel' als gevolg daarvan in woede omslaan? Volgens ABVV-voorzitter VandenBroucke was het al zo ver. Op de Brusselse Stalingradlaan deden zich dientengevolge 'incidenten' voor. Wie slaagden erin de zaak 'in de

hand te houden? Precies: de ordediensten van de vakbonden. De Belgische bourgeoisie kan erop vertrouwen.

=====

LOSSE NOTITIES OVER DE KRISIS VAN DE

KAPITALISTISCHE EKONOMIE (5)

In voorafgaande beschouwingen hebben we erop gewezen, dat er bij kapitalistische produktie op uitgebreider schaal altijd méér goederen worden voortgebracht dan in een voorafgaande produktieperiode, dat anders gezegd de produktie voortdurend de (voorafgaande) 'konsumptie' overtreft en dat dit 'overschot' aan geproduceerde goederen wordt afgenomen door nieuwe categorieën arbeiders die de gelederen van de beroepsbevolking komen versterken. De waren die door deze categorie 'nieuwe arbeiders' worden gekocht, zo zetten wij uiteen, kunnen door hen worden gekocht doordat zij loon ontvangen. Dat loon is het *variabele kapitaal* van de ondernemer, die daarover beschikt door de verkoop van zijn produkten, waarbij *waren* worden omgezet in *geld*. Het probleem dat zich daarbij schijnt voor te doen, hebben wij 1) als volgt geformuleerd.

Verkoopt de ondernemer dezelfde hoeveelheid waren als in de voorafgaande produktieperiode, dan beschikt hij over het geld om de ongestoorde voortgang van de bestaande produktie te verzekeren, het geld, bestemd voor de loonbetaling aan de arbeiders die hij reeds in dienst had, maar nog allesbehalve over het geld voor de loonbetaling aan nieuwe arbeiders. Om dát te verkrijgen moet hij ook nog verkopen wat er méér geproduceerd is. De afnemers van dat meer geproduceerde zijn de arbeiders van de nieuwe categorie, die echter alleen maar goederen kunnen afnemen wanneer ze over loon beschikken, dat de ondernemer pas als variabel kapitaal in bezit krijgt wanneer hij datgene wat zij met hun loon nog kopen moeten reeds verkocht heeft.

Vooruitlopend op de oplossing, hebben wij er de vorige maal reeds op gewezen, dat het probleem zich alleen maar voordoet, wanneer men let op hetgeen er wordt ondernomen door één enkele kapitalist, die machines, half-fabrikaten of grondstoffen en arbeidskracht koopt om één enkel produkt op de markt te brengen. Waarmee we in werkelijkheid te maken hebben, dat is het totale proces van de kapitalistische produktie. Het is een zeer gekompliceerde werkelijkheid. Er opereren vele kapitalen tegelijkertijd, die in zéér van elkaar verschillende produktieprocessen met zéér ongelijke produktietijden worden gestoken en waarbij door tal van ondernemingen een produkt wordt vervaardigd dat (zoals bijvoorbeeld machines, grondstoffen en halffabrikaten) nimmer door arbeiders, maar door andere kapitalisten wordt afgenomen. Er zijn daarnaast ondernemingen die geen produkten fabriceren, maar diensten verlenen en die derhalve niet met waren aan de markt komen,

1) "Daad en Gedachte", maart 1983, blz. 13.

maar wier inkomsten stammen uit elders geproduceerde meerwaarde.

Voor het probleem waarom het ons hier en op dit ogenblik te doen is, laten wij de dienstverelnende bedrijven buiten beschouwing. De werkelijkheid die ons dan rest, is waarachtig gekompliceerd genoeg. Maar het is die gekompliceerdheid die er toe leidt, dat de moeilijkheid waarop wij gestuit zijn zich in de praktijk niet voordoet.

Op de vraag hoe of het mogelijk is, dat de kapitalist aan de arbeiders geld voorschiet op een moment dat het daarvoor benodigde deel van z'n kapitaal nog de warentorm heeft en nog niet de geldvorm kan het even juiste als simpele antwoord worden gegeven, dat hij daartoe in staat is doordat het geld hem door de bank wordt geleend. Dat de bank dat doet omdat ze de kapitalist kredietwaardig vindt, dat wil zeggen het volste vertrouwen heeft dat zijn verkoopresultaten behoorlijk zullen zijn, spreekt welhaast vanzelf. Dat behoeft geen nadere uitleg. Wat wél verklaard moet worden is, waar het geld van de bank vandaan komt.

Het geld waarover banken beschikken is - afgezien van de spaargelden van partikulieren die wij hier verwaarlozen - afkomstig van het bedrijfsleven. Het is belegd door kapitalisten die al wel hun kapitaal van de warentorm in de geldvorm hebben omgezet en dat geld niet allemaal nodig hebben in hun onderneming. Banken lenen geld, op die manier verkregen, uit aan ondernemers in wier bedrijf de kringloop Geld-Waar-Geld nog niet voltooid is, ondernemers derhalve die op dat moment niet over voldoende geld beschikken, maar die verwachten het te zullen krijgen.

Dat dit mogelijk is spruit hieruit voort, dat de produktietijden van de verschillende ondernemingen nu eenmaal niet gelijk zijn, dat 't ene bedrijf zijn meerwaarde veel eerder kan realiseren (zoals dat heet) dan het andere bedrijf en dat de behoefte aan investering zich bij de verschillende bedrijven ook op totaal verschillende tijdstippen voordoet. De banken treden wat dit alles betreft, regelend op, stuwen kapitaal daarheen waar het nodig is en er derhalve vraag naar bestaat, maken kapitaal dat tijdelijk geen emplot heeft op die manier produktief en rendabel. Wat hierbij natuurlijk ook een rol speelt is dit, dat 't ene bedrijf veel meer behoefte aan kapitaal heeft en ook sneller dan het andere, al naar gelang de noodzaak tot akkumulatie dringender wordt gevoeld.

Deze opmerking leidt als vanzelf tot de - zoals de lezer zich zal herinneren nog openstaande - vraag, waaruit de drang tot akkumulatie eigenlijk voortvloeit. Welnu, uit niets anders dan uit de konkurrentie. Als er twee bedrijven zijn die hetzelfde produkt aan de markt brengen, dan staat het wel vast dat er van het goedkoopste der twee produkten niets onverkocht zal blijven en dan is er de mogelijkheid dat van het duurder produkt niet de gehele geproduceerde voorraad zal worden afgezet. In dat geval behaalt dat (duurder) bedrijf minder winst dan 't andere. Is er sprake van een bijzonder scherpe konkurrentie, niet van één ander soortgelijk bedrijf maar van vele, dan is het denkbaar dat de winst van die onderneming die onder de ongunstigste omstandigheden produceert beneden een verantwoord minimum daalt. Dat verantwoorde minimum is in de praktijk de gemiddelde winst in de desbetreffende bedrijfstak. Overtreft het aanbod verre de vraag, dan is er zelfs kans dat het minst efficiënte bedrijf (de zogenaamd *marginale* onderneming) de grootst mogelijke afzetmoeilijkheden zal krijgen. Een dergelijke gang van zaken kan slechts worden voorkomen door maatregelen die de produktie en daarmee het produkt goedkoper maken. Goedkoper produceren wil zeggen: meer produceren in dezelfde tijd. Dat kan wor-

den bereikt door de invoering van nieuwe produktietechnieken, dat wil zeggen door te investeren oftewel te akkumulieren. Natuurlijk doen de concurrenten, die hun voorsprong willen behouden, dat eveneens. Daarmee ontstaat de concurrentiestrijd van voren af aan. Dat is een onvermijdelijke zaak.

Om de afzet te verzekeren, dat wil zeggen de concurrentie het hoofd te bieden en winstmogelijkheden te behouden, moet de kapitalist akkumulieren, d.w.z. zijn kapitaal vergroten wat dan tegelijkertijd de tendens versterkt van een dalende winstvoet. Ziedaar nogmaals de aandacht gevestigd op de tegenstrijdigheden der kapitalistische produktiewijze, die overigens meer tegenstrijdigheden vertoont, dan wij hier in deze toch altijd nog uiterst beknopte en buitengewoon versimpelde uiteenzetting (met weglating van vele details) hebben kunnen behandelen.

Laat ons echter van de concurrentie als drijfveer der accumulatie terugkeren naar ons eigenlijke onderwerp: de crisis als onvermijdelijk begeleidingsverschijnsel van het kapitalistische systeem. De lezer zal zich wellicht herinneren, dat wij in een van onze opstellen hebben gesproken over het feit, dat zich bij het optreden van een crisis tengevolge van de daling van de winstvoet een overschot aan kapitaal vormt, dat vanwege het geringe winstpercentage niet opnieuw in de produktie wordt belegd. Als dat zo is, wat - zo is ons gevraagd - doen de banken dan met dat geld? En hoe komt het dat er ondanks de geldovervloed en de verminderde beleggingsmogelijkheden nog altijd zo'n hoge rente wordt gevraagd en betaald? De vorige crisis, zo voegden de bewuste vragenstellers hieraan toe, die van de jaren '30, was ook en in niet geringe mate, een crisis van het bankwezen. Grote banken, zoals b.v. de bekende *Oesterreichische Kreditanstalt*, gingen al vrij spoedig na het aanbreken van de depressie over de kop en die grote banken sleepten in hun val tal van andere banken mee. Thans daarentegen, zo werd opgemerkt, is er van een bankcrisis geen sprake en daarin onderscheidt zich de huidige crisis van de voorafgaande.

Naar onze mening is er als we op het wel en wee van de banken letten wel een verschil met de jaren '30 te bespeuren, maar is dat verschil toch minder groot dan onze vragenstellers schijnen te veronderstellen. In de allereerste plaats: er is ook nu wel degelijk sprake van een bankcrisis. De afgelopen maand maart nog is dat zonder omwegen uitgesproken door de Londense bankier Walter H. Salomon, die er in een speciaal voor het Duitse dagblad "Die Welt" geschreven opstel, de aandacht op vestigde dat deze crisis weliswaar latent, d.w.z. min of meer verborgen was, maar niettemin van minstens zo ernstige aard als de bankcrisis van 1929 t/m 1932 2). Dat deze crisis minder openlijk is en zich ook op 'n later tijdstip voordoet dan de vorige is naar onze mening een gevolg daarvan, dat de overheid in praktisch alle industrielanden als gevolg van een totaal ander financieel beleid dan voorheen een zeer grote behoefte aan financiële middelen heeft.

Het zou ons te ver voeren, wilden wij alle aspecten van dit financiële beleid en van de kapitaalbehoefte der regeringen hier in bijzonderheden schetsen. Zoveel zij er hier over opgemerkt, dat de overheid veel meer dan destijds in de jaren '20 activiteiten heeft ontplooid die de daling van de winstvoet in het algemeen hebben tegengewerkt. Vandaar niet alleen dat in de crisis de banken later in moeilijkheden zijn gekomen dan destijds, maar vandaar ook, dat de periode van welvaart langer heeft geduurd dan die tussen de beide depressies van de jaren '20, de kleine van '21, de grote van

2) "Die Welt" van 3 maart 1983.

acht jaar later. Maar deze verschillen, er zijn er meer zoals men weet, veranderen niets aan het feit, dat het wezen van de vorige crisis hetzelfde is als het wezen van de huidige en géén verschil zal ook iets eraan veranderen, dat de wegen naar herstel in beginsel op elkaar zullen lijken. Zoodra echter dat herstel zich duidelijk begint af te tekenen wordt de basis voor een volgende economische catastrofe alweer gelegd.

Elke nieuwe crisis van de kapitalistische economie wordt overwonnen op een wijze, die de kiem voor een volgende, veelal nog heviger, crisis in zich bergt. Indien met termen als 'doodskrisis' of 'crisis in permanentie' wordt bedoeld, dat de ene crisis op de andere blijft volgen, dan zijn de bewuste termen verkeerd gekozen. Het gaat niet om é é n crisis die 'permanent' is, dat wil zeggen onafgebroken blijft voortduren: het gaat om crises (meervoud) die p e r i o d i e k zijn, dat wil zeggen zich met een betrekkelijke regelmaat op gezette tijden voordoen. Maar tussen de ene en de andere crisis ligt telkens een periode van hoogconjunctuur, dat wil zeggen van economische voorspoed. Die periode zal langer of korter duren al naar gelang de krachten die de daling van de winstvoet tegenwerken en tegenhouden sterker dan wel zwakker zijn.

't Gaat bij de economische depressies ook duidelijk om telkenmale een geheel n i e u w e crisis, geenszins om een voortzetting van dezelfde, zoals sommigen geloven. Wat wij in de aanhef van deze artikelserie over het ontstaan van de crisis hebben opgemerkt - namelijk dat in de accumulatie van het kapitaal het ontstaan van de crisis (door daling van de winstvoet) ligt opgesloten - kan, en daarmee willen wij onze reeks besluiten, met enige variatie en in omgekeerde zin óók op de crisis worden toegepast: alle economische gevolgen van de crisis zijn, hoe paradoxaal dat ook moge klinken, evenzovele bijdragen tot een economisch herstel.

Zeker, tot een overwinning van de vorige crisis - die van de jaren '30 - heeft niet weinig de oorlog bijgedragen. Reeds vóór en zeker terstond na zijn uitbreken schiep deze een enorme vraag naar alles wat voor het voeren ervan vereist was. Vervolgens werd, door de verwoesting op ongekende schaal, de organische samenstelling van het kapitaal 3) zodanig gewijzigd, dat een herstel van de rentabiliteit intrad. Maar dat neemt niet weg, dat óók in het midden van de jaren '30 zich symptomen van een economisch herstel aandienen. Bovendien heeft de oorlog, als een niet-economische faktor, aan het mechanisme van accumulatie, daling van de winstvoet, crisis, enzovoorts, natuurlijk niets veranderd. Wat ook het politieke lot van de hedendaagse samenleving moge zijn, het is die interne wetmatigheid, die in ieder geval de opvatting als zou er zoiets als een 'doodskrisis' zijn de doodsteek geeft. Zo de thans levende generaties de atoomdood zou wachten, de huidige samenleving (en iedere vorm van samenleving trouwens) zou ten onder gaan aan een n a t u u r k u n d i g verschijnsel en niet, zoals ons de 'doodskrisis-theorie' voorspiegelt, aan een verschijnsel van economische aard 4).

Wat overigens het begrip 'doodskrisis' aangaat, als daarmee te ver-

3) Onder de organische samenstelling van het kapitaal moet de verhouding tussen 't variabele en het konstante kapitaal worden verstaan.

4) Het feit dat oorlog op zichzelf geen economisch verschijnsel is neemt natuurlijk niet weg, dat oorlogen economische oorzaken hebben.

staan wordt gegeven dat de (als permanent) opgevatte crisis het kapitalisme ten grave zal slepen, dan zijn zij die het begrip hanteren wederom het slachtoffer van een misverstand. Niet de crisis (welke dan ook) zal een einde aan het kapitalisme maken, maar de strijdende arbeidersklasse en wel doordat zij voor haar materiële belangen opkomt, niet doordat zij het oog gericht houdt op de ondergang van het kapitalisme of op de opheffing van de loonarbeid.

Dat de *klasse n s t r i j d* de drijvende kracht is die de produktieverhoudingen revolutioneert, daarop heeft een van de geestelijke vaders van de doodskrisistheorie nadrukkelijk gewezen, ook al had hij op die klassenstrijd stellig een andere kijk dan wij. Maar met zijn desbetreffende waarschuwing heeft hij aan dovemans deur geklopt. Eén van de oorzaken zal wel deze zijn, dat zij die zich doorgaans met economische theorieën, dat wil zeggen met economische abstrakties, bezig houden, maar moeilijk vermogen in te zien, hoe arbeiders die bij hun akties geen sekonde aan een maatschappelijke omwenteling denken, laat staan daarop *u i t* zijn, niet-temin de samenleving zouden kunnen revolutioneren.

=====

OVER DE STAKING DIE NIET DOORGING

Op 8 maart j.l. stemden de leden van de Britse mijnwerkersbond over de vraag of er een landelijke staking moest worden uitgeroepen uit solidariteit met de kompels van de mijn Lewis Merthyr in Zuid-Wales, die inmiddels het werk hadden neergelegd uit protest tegen een dreigende sluiting. Maar liefst 61 procent van de stemgerechtigden zei 'nee'. Een bittere pil voor Arthur Scargill, de president van de *National Union of Miners*, wiens stakingsoproep daarmee vruchteloos werd gemaakt.

Volgens de *Financial Times* (editie van 10-3-'83) was de uitslag van deze stemming in hoofdzaak 't gevolg van een in 1977 ingevoerd premiestelsel. 't Werkt aldus, dat er een bepaalde produktienorm is vastgesteld. Indien er méér kolen worden gedolven, wordt een bonus uitbetaald. Dit heeft de eenheid van de mijnwerkers totaal verscheurd. Zij strijden, zo konstateert genoemd blad, niet meer als één man, zoals in 1972 en in 1974.

De *Financial Times* moet zich vergissen. In 1981 - vier jaar ná de invoering van bedoeld premiestelsel dus - kwamen de Britse mijnwerkers als één man in aktie, toen de regering-Thatcher met een mijnsluiting op grote schaal dreigde. De 'ijzeren dame' werd toen genoodzaakt ijlings van de desbetreffende plannen af te zien.

Dat de dingen nu anders liggen, komt niet door het premiestelsel. Arbeiders tonen zich slechts tot (bittere) strijd bereid wanneer hun direkt aantoonbare belangen op het spel staan. Eén mijn in *W. Wales* is niet hetzelfde als een hele reeks, over heel Groot-Brittannië verspreid. Waarbij dan nog komt, dat 't om een uitermate verouderde en bovendien voor de kompels hoogst gevaarlijke mijn gaat, waarin niet één mijnwerker zonder angst en beven afdaalt.

Volgens het weekblad *The Observer* werd de uitslag van de stemming mee bepaald door de omstandigheid dat de kolenvoorraden thans bijzonder groot zijn. Dat moet, geloven wij, eveneens een vergissing zijn. In '72 waren de voorraden óók erg groot. De mijnwerkers vonden er wat op door bij de kolen-depots te posten. Ze zouden, veronderstellen wij, er ook nu wat op hebben gevonden als een dwingende noodzaak hen tot strijd gedreven had.